

György Dalos

Mi az, hogy le van leplezve?

(a Kundera-eset)

Aki olvasta az első híreket arról, hogy Milan Kundera, cseh író 1950-ben állítólag feljelentette a rendőrségen Miroslav Dvoraček nyugati ügynököt, annak a számára két dolog volt kezdettől fogva biztos: Az egyik, hogy a média a Stasi-leleplezések kaptafájára fogja húzni ezt az esetet. A másik, hogy a kommentátorok valamiképpen megpróbálják kedvük szerint kiforgatni a Kundera-könyv, "A lét elviselhetetlen könnyűsége" címét. És valóban rövidesen felbukkantak olyan szalagcímek az újságokban, mint "Az áulás elviselhetetlen könnyűsége", vagy "Az elviselhetetlen lét"; Kunderát "Stasi-spiclinek", besúgónak vagy "a titkosrendőrség ügynökének" titulálták. Az áldozat viszont olyan eposzi jelzőket kapott, mint "a rezsim ellenfele", "antikommunista aktivista", "katonaszökevény", sőt egy "fiatalkorú". Holott nyilvánvaló, hogy "a totalitárius rendszerek kutatására" alakult prágai intézet által talált dokumentum a besúgók tevékenységéhez viszonyítva egyáltalán nem tipikus cselekménysort taglal.

Read also:

Miroslav Balastík

Two stories. Kundera and the conclusion of the Velvet Revolution

Samuel Abrahám

A trace of metaphysics? On the allegations against Milan Kundera

Ezek szerint az akkor 21 éves diák, Milan Kundera megjelent volna egy közönséges prágai rendőrkapitányságon, hogy bejelentse, ebben és ebben a diákszállóban a Nyugat-Németországba szökött és most illegálisan Prágába visszatért 20 esztendő's Miroslav Dvoraček otthagya a bőrdíját, és még aznap érte fog jönni. Az esetről rajta kívül még tudomással bír Dvoraček egykori barátnője, Iva Militká, valamint annak mostani barátja, Miroslav Dlask, Kundera csoporttársa a prágai Károly Egyetemen.

Bár a rendőrsőn felvett jegyzőkönyvnek megvan az a kis szépséghibája, hogy Kunderának csak a személyi adatai szerepelnek rajta, az aláírása nem, elképzelhető, hogy az adott körülmények között tényleg készült egy ilyen dokumentum. Dvoračeket mindenesetre, aki rajta volt a körözési listán, a diákszállóban még aznap este elfogták, és bíróság elé állították. Először halálra ítélték, majd ezt "kegyelemből" 22 év szabadságvesztésre változtatták, amiből 14-et az egyik hírhedt uránbányában kellett letöltenie. Mindvégig meg volt róla győződve, hogy Militká árulta el. A nőt magát is bántotta a lelkiismeret még évtizedekig, amiért beszélt a jövevényről Dlasknak, akkori barátjának és későbbi férjének, és ezzel akaratlanul is kiszolgáltatta őt a hatóságoknak. Dlask a maga részéről vetélytársat láthatott a diákszállóban felbukkanó volt udvarlóban, aki ráadásul mindkettejüket veszélybe sodorhatta. Dlask akkor állítólag Kunderához fordult, hogy segítsen.

Dvoraček ma Stockholmban él, és nem kíván közvetlenül nyilatkozni a leleplezési botrányban. Kundera pedig azt állítja, hogy semmit sem tudott a történetekről, és az ügy nyilvánosságra hozását a prágai intézet részéről "merényletnek" tekinti. Ily módon megtudhatunk valamit arról, hogy "Mi" is történt ebben a tragikus történetben, arról azonban alig valamit, hogy "Hogyan" és "Miért".

Az 1950-es év teljességgel a kezdődő Nagy Terror első hullámának jegyében telt. A szocializmus iránt már a két világháború közötti demokráciában is széleskörű eredendő lelkesedés légkörébe kezdett fokozatosan beszivárogni a rezsimtől való rettegés. Egymás után kezdett gyökeret verni az alapítók nemzedékének fejében és szívében, és paranoid viszonyt teremtett a saját pártjukhoz. A kirakatperek legtöbb kommunista vádlottját, a szlovák kommunista Vladimír "Vlado" Clementistől Rudolf Slansky nevű társáig hazaárulással és kémkedéssel vádolták, és ezért kivégezték. Majdnem mindegyikük annak a gépezetnek a kerekei alá került, amelynek a megépítésében maguk is résztvettek.

Az akkori húszévesek jóformán semmit sem sejtettek ebből az összefüggésből, és még csak fanatikusként sem kellett lenniük ahhoz, hogy valakit, akit "osztályellenségnek" tartottak, denúciáljanak. Ha megjelent a köreikben valaki, aki nyíltan elismerte, hogy "odaátról", azaz a vasfüggöny túloldaláról jött, akkor számukra a cselekvés elmulasztása egyet jelentett a cinkossággal. Nem utolsó sorban még abból is kiindulhattak, hogy a hirtelen felbukkant rejtélyes ismerős a titkosrendőrség agent provokátora. Helyzetük abszurditása csak évekkel később tudatosult bennük: Kundera maga is egy ilyen ártatlan bűnös sorsának szentelte a *Tréfa* c. talán legjobb regényét: itt pontosan az árulásról van szó, szerelemről és tönkretett kapcsolatról — ezek a későbbi művek alapmotívumai.

Ami a diákszállóban akkor letartóztatott Miroslavot illeti, semmi ok arra, hogy utólag hőst csináljanak belőle. A kémkedés egy nem szabad állam ellen nem minősül automatikusan szabadságharcnak, mint ahogy "egy keleti ügynök leleplezése" egy demokratikus országban sem minősült békeharcos gesztusnak. Lehetek persze az ifjú pilótának rendkívül nemes indítékai, és hogy volt bátorsága az amerikai titkoszolgálat futáraként éppen ezen a tavaszon vállalkozni a viszonyok kifürkészésére a hazájában, az némi csodálatot is megérdemel.

Mégis joggal tarthatunk attól, hogy ő a maga antikommunista buzgalmában épp olyan mit sem sejtve járt el, mint nemzedéktársai a szembenálló oldalon, és hogy az ő idealizmusával a megbízói hasonlóképpen visszaéltek. Egy nyilvánvalóan naiv és dilettáns módon előkészített ifjú embert egy ilyen feladattal megbízni akkoriban majdnem 100%-os biztonsággal annyit tett, mint őt a halál torkába küldeni. A drákói büntetés és a barbár körülmények a büntető intézményekben persze a rendszer rovására írandók, amely ezekben az években emberek százezreit — köztük tökéletesen ártatlanokat is — feláldozott ideológiai tébolya oltárán.

Egyfelől tehát a Kundera-eset nemigen hasonlítható más írástudók és művészek ügynöki tevékenységéhez. A nyilvánosságra hozás módja azonban mégiscsak közös nevezőre hozza a különböző szocialista állambiztonsági szervezetek: az STB, az MfS, a Securitate, a III/III-as csoportfőnökség vagy a gyerzsavna szekurnoszty 1990 óta egymás után leleplezett értelmiségi tettes-áldozataival: Ezeknek az embereknek a listájából nem volna nehéz az

értelmiség színe—javát összeválogatni, ugyanakkor rendkívül fontos mindezeket az eseteket különválasztani egymástól, és egyenként megvizsgálni.

Egy kialakulófélben lévő nemzedékről van szó ugyanis, amely a kommunista uralom nehéz tanulóévei után megpróbált megszabadulni saját múltjának átkától. Az a különösen szomorú számos ilyen élenjáró figura életútjában, hogy állandóan igyekeztek jót tenni emberi és erkölcsi kudarcukat, anélkül, hogy ezt elismerték volna. Láthatólag kevésbé esett nehezükre tisztességesen viselkedni, mint őszintén beszélni.

A történetekből néhány részlet még további tisztázásra szorul. Csak a peres iratok és a vizsgálat "intézkedési terve" igazíthatna el atekintetben, hogy a rendőrsőn trehányul kiállított bejelentés mennyiben játszott tényleges szerepet az eljárásban, hogy például a három ifjú embert egyáltalán beidézték—e tanúnak a bíróság elé, és ha igen, ott milyen vallomást tettek. Az se volna érdektelen, ha sikerülne kideríteni, kik voltak a kihallgató tisztek, államügyészek és a bírák — ezek olyan kérdések, amelyek a leleplező publicistákat meglepően hidegen hagyják. De az is előfordulhat, hogy a megfelelő feljegyzések fellelése még komoly kutatás esetén is vagy sikertelenül végződik, vagy eltart még egy ideig.

Addig azonban abban kellene bízni, aki azokban a súlyos években az "igazságban élni" elvét követte, és ezért a magatartásért súlyos áldozatokat vállalt: Václav Havel óvatosságra intette a fiatal történészeket a kommunista nemzedék ifjúkori bűneinek elítélésében, amelyhez ő maga soha nem tartozott. Úgy látja, hogy a *Tréfa* szerzőjét most hirtelen belerántották saját regényei kunderás világába. Ugyanakkor bátorítja író társát, akihez mindig inkább viták, semmint baráti szálak fűzték, ezekkel a megindító szavakkal: "Milan, próbáljon ezen felülemelkedni. Vannak annál súlyosabb dolgok is az életben, mint ha a sajtó rágalmazza az embert."

Published 2009-04-22
Original in English
Contribution by Magyar Lettre Internationale
First published in Freitag 43 (2008) (German version)
(c) Dalos György/Magyar Lettre Internationale
(c) Eurozine